בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית, שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע, ושעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע, נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה? (א) ח] (כשהיו) אומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה שלא יבואו לידי מעילה נ] ותרתי למה לי? חדא שבכספא וזהבא וחדא (ב) שבניינא. רב נחמן בר יצחק ואי תימא רב הונא בר נתן ג] לאותה ששנינו (ג) שיש בשר בין חוליא לחוליא מלא אצבע: מתני' ב אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת. ר' ישמעאל אומר אם יש לו שני כיסין יש לו ב' ביצים אין לו ד] (שני כיסין) אין לו אלא ביצה אחת. ר"ע אומר ה] מושיבו על עכוזו וממעך אם יש ביצה סופו לצאת, מעשה שמיעך ולא יצא ו] (נשחט) ונמצאת דבוקה בכסלים והתיר ר"ע ואסר רבי יוחנן בן נורי: גמ' השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת הוי מומא אין לו כלל מיבעיא? חסורי מיחסרא והכי קתני אין לו שתי ביצים בשתי כיסין אלא בכיס אחד א"נ שתי כיסין וביצה אחת הרי זה מום ר' ישמעאל אומר יש לו ב' כיסים בידוע שיש לו ב' ביצים, אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר"ע למימר בידוע לא אמרינן אלא מושיבו על עכוזו וממעך אם יש ז] ביצה סופו לצאת: ומעשה שמיעך ולא יצא וכו': *תניא א"ר יוסי מעשה בפירן של בית מנחם שמיעך ולא ח] יצאת ונשחטה ונמצאת דבוקה בכסלים והתיר ר"ע ואסר רבי יוחנן בן נורי אמר לו ר"ע לר' יוחנן בן נורי *עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל, אמר לו רבי יוחנן בן נורי לר"ע עד מתי אתה מאכיל ט] לישראל נבילות, לאו משחט שחטיה? אלא טריפות, לא איסור טריפות הוא, אלא עד מתי אתה מאכיל ישראל קדשים בחוץ: מתני' *בעל חמש רגלים או שאין לו אלא שלש, ושרגליו י] (שהוא) קלוטות כשל חמור *והשחול, והכסול, איזהו שחול? שנשמטה ירכו וכסול שאחת יא] (ג) *מירכיס גבוהות: גמ' *א"ר הונא לא שנו אלא שחסר ויתר ביד אבל ברגל טרפה נמי הוי דכל יתיר *כנטול דמי: אמר רב פפא לא תימא דעגילן ולא סדיקן אלא כיון דעגילן אע"ג דסדיקן: והשחול והכסול וכו': ת"ר איזהו כסול ואיזהו שחול: שחול שנשמטה ירכו, כסול שרגלו אחד בתוך הכסל ורגלו אחד ע"ג הכסל *תנא השרוע, והקלוט: שרוע שנשתרבב יב] (לו) ירכו קלוט שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס: מתני' *נשבר עצם ידו ועצם רגלו אע"פ שאינו ניכר, מומין אלו מנה אילא ביבנה והודו לו חכמים ועוד ג' הוסיף אמרו לו לא שמענו [אלא] (ד) יג] (את אלו) *שגלגל עינו עגול כשל אדם *ופיו דומה כשל חזיר ושניטל רוב המדבר יד] (ה) (בלשונו) וב"ד של אחריהן אמרו (הרי) (אלו מומין): גמ' *אינו ניכר מי קא הוי מומא? אמר רב פפא אינו ניכר מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכה: מומין אלו מנה וכו': למימרא דלאו היינו אורחיה ורמינהו *המפלת *מין בהמה וחיה ועוף בין טמאין בין טהורין אם זכר תשב לזכר אם נקבה תשב לנקבה, אינו ידוע תשב לזכר ולנקבה דברי ר"מ ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מ"ט דר"מ? הואיל וגלגל עינו עגול כשל אדם? אמר רב יוסף ל"ק הא באוכמא הא *בחיוורא: ופיו דומה כשל חזיר: אמר רב פפא לא תימא דשפיד ופרוס אלא כיון דפרוס אף על גב דלא שפיד: ושניטל רוב המדבר טו] (שבלשונו): מתני' מני רבי יהודה היא דתניא *ואת שניטל רוב הלשון רבי יהודה אומר רוב המדבר של לשונו: מתני' טז] (ומעשה) שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל יז] (ו) ר"ג לחכמים ואמרו *הרי זה מום: גמ' מאי תנא דקתני ומעשה? משום דתנן פיו דומה לחזיר ופליגי רבנן עליה דרבי (ז) וקאמרינן כי פליגי רבנן עליה דרבי בשפתו עליונה עודפת על התחתונה אבל שהתחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום ומעשה

שושן הבירה. יליף שעשוי על שער מזרח ומקרי שושן הבירה במנחות בפרק שתי הלחם (דף נח.): יח] *שיהו אומנין נוטלין בקטנה. כשהיו מתנין עם האומנין לעשות כך וכך אמות מלאכה לבדק הבית היו מתנין בשל משה והן עושין יט] באמה הגדולה למדת אחת מאותן שבשושן הבירה: שלא יבואו לידי מעילה. שלא יהנו מן ההקדש דאם היו עושין באותה מדה שמתנין שמא יפחתו דה"א ללמלם הילכך מחזירין בגדולה: ותרתי למה לי. בחד סגי (ח) כ] (באותה) [לבד מאותה] של משה שהיא ו' טפחים: חדא לדהבא וכספא. שמלאכת צורה היא מתנין בשל משה ומחזירין לאותה שגדולה הימנה חצי אצבע: לבנינא. דחומה נוטלין בשל משה ומחזירין באותה שיתירה עליה אצבע: מתני' אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת. הוי מום: שני כיסין. לכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחת לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משוקע ונראית בו שורה העמוקה: ומושיבין אותו על עכוזו. גרסינן והכי אמרינן בעירובין בפ' כיצד מעברין (דף נג:) אכוזו תנן או עכוזו תנן, על עכוזו על (ט) (עגבותיו) אחת מושיבין את הבכור שאין לו אלא ביצה אחת: וממעך. וממשמש בכיס ובכסלים ואם יש (י) כא] סופה לצאת ואם אינה יוצאה הוי מום: כסלים. פלנק"ש: והתיר ר"ע. דהוי מום הואיל (כ) ואינה במקומה: גמ' חסורי מחסרא כו'. ור' ישמעאל אסיפא הוא דפליג דקאמר ת"ק אין לו אלא ביצה אחת (ל) (שני כיסין) הוי מום ואתי רבי ישמעאל למימר בידוע שיש לו שתי ביצים אבל אריסא מודינא לך דכי אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת (וכמעוך) דמי: כב] בפירן. שם הכפר: קדשים בחוץ. שאין בו מום ובקדושתו הוא: מתני' שנשמטה ירכו. כגון דלא איעכל ניביה דאי איעכל ניביה טריפה נמי הוי כדאמרי' באלו טריפות (חולין דף נד:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה וה"מ דאיעכל ניביה: גבוה מחבירתה. מקום בוקא דאטמא של ירך זו עולה למעלה על הגב יותר מחבירתה: גמ' לא שנו. דבעל ה' רגלים או שלשה דהוי מום ולא טריפה: אלא. שהחיסור או הייתור הוו ביד שיש לו לבעל ה' רגלים ג' ידים וב' רגלים ולבעל ג' כג] ב' רגלים ויד אחת דביד לא שייך טריפות: כנטול דמי. ובהמה שנטל ירך וחלל שלה כד] (נבילה) וקי"ל (שבהמה) שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טריפה ועוד בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה: לא תימא. דמכל וכל דומות לחמור דעגילין ולא סדיקין: אלא כיון דעגילין. כשל חמור הוי מום דפרסות בהמה טהורה אינן עגולות: כסלי. פלנ"ק: בתוך הכסל. כך דרך כה] (הבהמה) שהירך מחוברת באליה כמוך לכסלים ולא למעלה מן הכסלים (מ) (דהיינו) על גבי (האליה): שנשתרבבה ירכו. שאחת מירכותיו גדולה מחבירתה: מתני' אע"פ שאינו ניכר. בגמרא מפרש: לא שמענו אלא אלו. שהוזכרו למעלה ואלו הן הג' שהוסיף את שגלגל עינו כו': כשל חזיר. מפרש בגמ': רוב המדבר. הייט (נ) קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו כו]: גמ' מחמת עצמו. שאין הסבר נראה אבל ניכר הוא מחמת כז] שצולע והילוך הרגל זו היא *מלאכתו: דלאו היינו אורחיה. שיהא גלגל כח] של בהמה עגול: תשב לזכר. ימי טומאה שבעה ול"ג ימי טוהר: תשב לנקבה. י"ד טמאים וס"ו טהורין: לזכר ולנקבה. לחומרת ימי טומאה דנקיבה שבועיים, וימי טוהר דזכר דלא יהא לה אלא ל"ג ימי טוהר: מאי טעמא דר' מאיר. דאמר היולדת מין בהמה טמאה כט] (לידה) כולד מעליא: הואיל. ודומה לאדם בגלגל העין: א) באוכמא. שחור של עין הבהמה (אינו) עגול כשל אדם: הא בצירא. כל בית מושב ל] הלובן והסירא קרי צירא והוא ודאי [אינו] עגול כשל אדם: לא תימא. דבעי' דומה לחזיר מכל וכל דשפיד ופרים שפיד פיו עגול פרים ששפה עליונה ולחיים העליונות עודפות על התחתונות ומפי המורה איתמר לן איפכא דשפיד שלחייו העליונות הולכות ומתחדדות כשפוד: גמ' מאי תנא. דדמי להאי (ג) מעשה (דקתני) לא]

א) ועי' ברש"י בנדה דף כג. פי' כך באוכמא שחור של עין כו' עגול כשל אדם ובצירא כל בית מושב הלובן אינו עגול כשל אדם וע"ש ב) לכאי דקתני מעשה הס"ד ותיבת מעשה מיותר

נא] בפירן של בית מנחס. פירש בקונטרס שם הכפר ובתוספתא (פ"ד) כתוב בפרה של בית מנחס כמו בההוא [מעשה בפרה של בית מנחס] שנימלה האם שלה (סנהדרין דף נג.): שנשמטה ירכו. פי' בקונטרס אישלוייש"ר בלע"ז וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טריפה נמי הוי כדאמר באלו טריפות (חולין דף נה:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה והני מילי דאיעכול ניביה וקשיא לפירושו דאיכא מאן דטריף התם אפילו לא איעכול ולא איפסוק אלא יש לפרש דנשמטה כן מתחלת ברייתה וכן נשתרבבה בסמוך:

לז א מיי' פ"ח מהלכות מעילה הלכה ה:

לח ב ג מיי' פ"ג מהל' בכורות הל' ה טור י"ד סימן שם:

לט ד מיי' פ"ב מהל' איסורי מזבח הל' ה סמג עשין ריא טור י"ד סימן שם:

מ ה מיי' פ"א מהלכות ביאת מקדש הלכה ט טור י"ד סימן שם:

מא ו מיי' פ"ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ב טור שם:

מב ז מיי' פ"ו מהלכות ביאת מקדש הלכה ז טור שם:

מג ח מיי' פ"ו מהלכות איסורי ביאה הל' ח טוש"ע י"ד סימן קלד סעיף ג:

מד ט מיי' פ"ו מהלכות ביאת מקדש הל' ז ופ"ח הל' ח סמג עשין ריא טור י"ד סימן שם:

[עירובין נג:]

[תוספתא פ"ד ופ"ש]

[חולין עג.]

חולין מב:

ביצה לג:

[חולין שם:]

ג"א כנטול דמי ואח"כ פיסקא ורגליו שהן קלוטות כשל חמור אמר רב פפא כו' צ"ק

שיטה מקובצת

א] שהיו אומנים: ב] מעילה ותרתי למה: ג] נתן אמר לאותה ששנינו או שיש: ד] לו אלא כיס אחד אין לו: ה] מושיבו אותו על כו' אם יש שם ביצה: ו] יצא ונשחט ונמצאת: ז] יש שם וכו' מעשה בפירוז אות ן' נמחק: ח] יצאת ונשחט אות ה' נמחק: ט] מאכיל לישראל: י] תי' שהוא נמחק: יא] מירכותיו גבוהות משל חברתה: יב] תי' לו נמחק: יג] אלא אלו את שגלגל עינו נדה כ"ג ושם דפ"ג בירושלמי: יד] המדבר של לשונו ב"ד של אחריהן אמרו הרי אלו מומין: טו] של לשונו אות ב' נמחק: טז] מעשה אות ו' נמחק: יז] ושאל ר' שמעון בן גמליאל: יח] מה"ד שהיו אומנין: יט] עושין במדה הגדולה למדת אחת מאותן שבשושן הבירה: כ] תסני עם של: כא] יש שם ביצה סופה: כב] מה"ד בפירוז: כג] ג' רגלים ב' רגלים: כד] שלה טריפה וקיימא לן בהמה שנחתכו: כה] דרך הבהמות שהירך: כו] במלקוחיו של המדבר הס"ד: כז] מחמת מלאכה שצולע והילוך רגל הבהמה זו: כח] גלגל עין של בהמה עגול כשל אדם: כט] טמאה היא כולד תי' לידה נמחק: ל] מושב העין הלובן כו' צירא והוא ודאי: לא] מה"ד בפירוש של:

כאן שייך ד"ה של משה שהוא ו' טפחים כס"ד ואח"כ מה"ד כשהיו אומנין כו' למדת אמה גדולה שיתירה עליה אצבע כס"ד ואח"כ מה"ד שלא יבואו כו' בגדולה כס"ד ומה"ד ותרתי למ"ל בחד סגי כס"ד ואח"כ מה"ד חדא לרבנה כו' *שמלאכה יקרה היא מתנין וכו' צ"ק

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואחת קטנה שיהיו אומנין וכו' ותרתי למה לי הדא לכספא ודהבא וחדא לבנינא: (ב) שם לאותה ששנינו או שיש: (ג) שם במשנה שאחת מירכותיו גבוהה: (ד) שם במשנה לא שמענו אלא אלו את שגלגל: (ה) שם המדבר של לשונו וב"ד של אחריהם אמרו הרי אלו מומין: (ו) שם במשנה ושאל רבן שמעון בן גמליאל לחכמים: (ז) גמ' ופליגי רבנן עליה דר' אילא וקאמרינן וכו' דר' אילא בשפתו: (ח) רש"י ד"ה ותרתי וכו' בחד סגי ובאותה של משה: (ט) ד"ה ומושיבין אותו וכו' על עגבה אחת וכו' ביצה אחת בב' כיסין הס"ד: (י) ד"ה וממעך וכו' ואם יש שם ביצה אחת סופה לצאת: (כ) ד"ה והתיר וכו' הואיל ולא מצאה במקומה כשמיעך וממשמש הס"ד: (ל) ד"ה חסורי וכו' ביצה אחת ושני וכו' ביצה אחת דמי כצ"ל ותיבת כמעוך נמחק: (מ) ד"ה בתוך הכסל וכו' ולא למעלה מן הכסלים וזו סירך על גבי הכסל הס"ד: (נ) ד"ה רב וכו' היינו אותו קצת וכו' למלקוחיו:

[מירכותיו]

פסא צ"ק

[נדה כג.]

[לעיל ג:]

נדה כח. חולין עח. כריתות ז:

[צ"ל בצירא וגירסת ר"ח בצירהא פי' אדום הסובב את השחור. ע' ערוך ערך צר ו']

רבינו גרשום

דיתירה על של משה דהוי ד' בטפח של כל אדם: ורב נחמן אמר לאצבע דמתניתין דבין חוליא לחוליא: רבי עקיבא אומר. אע"ג דיש לו ב' כיסין בידוע שיש לו ב' ביצים והאחת טמונה בבטן אלא כך בודקין מושיבו לבכור על עכוזו ועל זנבו ועל עגבותיו וממעך בכים ואם יש שם ביצה אחרת סופה לצאת: והתיר ר' עקיבא. דכיון דנתמעך ולא יצא הוי מום ומותר לאוכלו: ר' יוחנן בן נורי אסר הואיל ונמצאת: אין לו אלא כיס אחד אע"ג דיש לו ב' ביצים כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר' עקיבא וכו': מעשה בפרה של בית מנחם. אתה מכלה ממונו של ישראל. דכיון שאתה אוסרן לאכול בחוץ אין לו תקנה אלא קבורה: קדשים בחוץ. דתם הוי ואינו נאכל אלא בירושלם א): טריפה נמי הוי. דכל יתיר כנטול דמי ותנן בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טריפה דשם ישנו לצומת הגידים: שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסלים ורגלו אחת על גבי הכסל לסוף הכסל כדרכו: שנשתרבבה ירכו. שארוכה מחבירתה: ושניטל רוב המדבר של לשונו. רוב מן הלשון שנפרד מן החיך התחתון אותו שיכול לכפוף למעלה: אינו ניכר לחוץ מי הוי טומא מומין שבגלוי בעינן: אבל ניכר מחמת מלאכה. שכשהולך נראה והליכה קרי מלאכה: למימרא דלא היינו אורחיה. למיהוי עינו עגול כשל אדם: תשב לזכר ולנקבה. דם' זכר ומיגמריהו נסרה י"ד ימי טומאה לנקבה: הא באוכמא והא בצירא. כלומר אוכמא דעיניה אורחיה למיהוי עגול כשל אדם: צירא. כלומר כוליה חריץ של עין לאו אורחיה: דשפיד. חד כשל חזיר: ופרים. ששפתו עקומה למעלה כחזיר: ופליגי רבנן עליה. דאמרי לא שמענו את אלו: והתנן בפירקין דלקמן. שפתו העליונה עודפת כו':

א) ר"ל דנאכל בירושלים בזמן הבית והיה נקרב על המזבח כדין בכור תם.

נושא
ב' דוגמאות על אמות יתרות על של משה

נושא
מח' תנאים בבכור שאין לו ב' ביצים ויש לו ב' כיסין

נושא
מומים ברגלים

מבנה (עד ע"א ב')

מימרות של ר' פפא "לא תימא..."

נושא
- מתי עצם שבור נחשב מום
- גלגל עינו דומה לשל אדם, חזיר

נושא
פיו של בכור:
- שפה עליונה עודפת
- לחי התחתון עודף

*מוזכר לעיל ברש"י כ.